

ding van de Anti-Revolutionaire-Partij-als-Instituut. Onder ons gezegd, wij gelooven dat in de Gereformeerde Kerken (art. 31) proce n t s g e w i j s meer anti-revolutionairen zitten, dan in de synodocratische, die P. v. d. A.-leden telt ook in de eerste rijen. En wij blijven anti-revolutionair, ook al zouden wij de A.R.P. juist daarom moeten verlaten, wij zij 't niet meer bevonden zou zijn in de fundamente.

In dien zin zeiden we: wij staken niet. Toen prof. Gerbrandy met Rijkseenheid voor den dag kwam, sprak hij voor de microfoon de treffend juiste woorden: wij zijn bezig den oorlog als nog te verliezen. Dat wil mij niet uit den kop. Ze hebben „kerkelijk” ons, werkers eener niet weglopende, maar ook geen kamp gevende reformatische groep, willen uitbannen (ze rekenden ter synode al uit, hoe veel dominees ze zouden kwijt raken, en ééntje onder de professoren schreef mij bij voorbaat in een dreigbrief: hoogstens 20; hij was me al 20 vóór, want ik had nog helemaal niet geteld). Ze dachten, dat ze dien oorlog konden winnen. Maar ze hebben hem verloren. God deed hen dien oorlog verliezen. Wij zijn er nog, en we hebben honderd maal meer bewust aandachtigen en reële medestrijders dan vóór 1944! Maar de kleine groep, die in Amersfoort verlangde, dat we niets zouden DOEN (dan alleen maar wat paperassen sturen naar het Centraal Comité), die wilde — ik geloof van harte: onbedoeld — van ons iets, dat in FEITE neerkwam op een toch nog verliezen van den oorlog. Indien we onze stem laten smoren in de „politieke-beweging-als-instituut”, om alleen maar een beetje te mogen pruttelen binnen de „politieke-beweging-als-organisme”, wel, dan zijn we toch nog weggerangeerd en uitgeschakeld. Wij met onze overtuiging, dat we een bijdrage hebben te leveren tot saneering van het gereformeerde leven in dit land, en dat een nieuwe phalanx van doelbewusten en confessioneel weer opgescherpten voor een ziek land op den duur weer wat gaan beteekenen. Wie iets van „geuzen” (bedelaars of malcontenten) mompelt, heeft zich wel meer vergist.

3) Ook dit treft: volgens O. hebben in den Anti-Revolutionairen Kring (niet: Partij!) „deze zaken” (hij bedoelt: vraagstukken als rakende de door onze congresconclusies gewraakte gedachtenschema's) wel ter dege belangstelling. Maar mr Diepenhorst, in die „Kring” of „Partij”-moment in zijn brochure? Hoe kunnen we ons zoo laten troosten, indien — b.v. een brochure-Diepenhorst wordt aangeprezen en officieel verkocht door het C.C.? En aan de Arjos? Als dat C.C. gescherpte belangstelling had gehad voor den strijd — en iets verder gekeken had dan den neus van dr Hepp — dan had ze begrepen: dat geschrift z e k e r n i e t in onzen naam onder de jeugd gebracht! Trouwens: welke bewijzen geeft O.? Hoor:

Wij herinneren ons bijv. een vergadering der Centrale Kiesvereniging van Amsterdam, waar over de leer der Gemeene Gratie werd gehandeld; de inleider was een predikant der Kerken, onderhoudende art. 31 K.O. (de kerk, waartoe prof. Schilder behoort.) Wij kunnen wijzen op verschillende publicaties van de jongste tijd (het proefschrift van dr S. J. Ridderbos over „de theologische cultuurbeschouwing van Abraham Kuypers”; het referaat van dr E. G. van Teylingen voor de Reunisten Organisatie der V.U.; verschillende brochures van prof. I. A. Diepenhorst). In al deze geschriften wordt aan de uitdaging van prof. Schilder o.s. ruimschoots aandacht besteed. De wetenschappelijke discussie is in volle gang.

Maar alleen die rede in de eerste, en die brochure in de laatste regelen genoemd, komen in aanmerking als bewijzen van ernstige belangstelling. Hoe weet O., dat een dissertatie, komende van de V.U. van een lid der A.R. Partij is? Of een publicatie van de Reunisten-Organisatie van N.D.D.D.? Ik geloof — dit tegen misverstand — dat beide heeren (S. J. R. en E. G. v. T.) lid der A.R.P. zijn. Maar noch het feit, dat zij behooren tot een art. 31 niet onderhoudende kerk, noch het andere, dat ze aan de V.U. geparaat zijn, biedt waarborg; en dat weet O. zelf ook heel goed. De dissertatie-Ridderbos is overigens een reproductie van Kuypers' beantwoording der daarop uitgebrachte critiek; en overigens: we herhalen dat w e t e n s c h a p p e l i j k e discussie over „standpunten” ons niet interesseert, wanneer het erover loopt, dat men zich in de Partij van de Schrift en de Confessie verwardt.

Volgende week verder.

K. S.

N a s c h r i f t. De A.R. Partij als Instituut is tegen de Soekarnistische beweging en consequenties. De synodocratische kerken als Instituut hebben ervoor gecapituleerd. De antirevolutionaire partij als organisme zal het zwaar hebben onder die twee instituten. Maar is het nu bepaald uitgesloten, dat de A.R. Partij eens een hartig woordje zegt over Eindhoven? En Verkuyl? En zo voort? Zoo ja, dan begrijpen wij, dat men de gevolgen van onze zaak niet behandelen wil, en begrijpen we allemaal, dat de theorie instituut-organisme maar een doekje voor 't bloeden is: men is machteloos. Tenzij men eens ophoudt te rillen voor zoo'n slappende ding als een synode wezen kan. Ook als lid der Kamper kiesvereniging heb ik groote bezwaren tegen de leden der zelfde kiesvereniging Ridderbos-Den Hartogh. Ik vind, dat ze Schouten's politiek leelijk dwars gezeten hebben — publiek.

K. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

NOGMAALS HET RAPPORT BEDRIJFSORGANISATIE: HET VERWEER VAN MR K. GROEN II.

4. Bij de beantwoording der vraag of s.i.e.k.¹⁾ een Schriftuurlijk beginsel is, begint mr G. met de historische ontwikkeling dezer gedachte. Volgens hem kwam men in de 16e eeuw in de klem. Eenerzijds was er het gebod van Christus om zich bij de ware kerk te voegen, anderzijds was er het verbod van magistraten om dat te doen. Die noodsituatie deed den mensch het licht opgaan over de wet Gods, dat de overheid niet het recht heeft in zaken van religie te dwingen. Als ik het goed begrijp, ontdekte men in den nood de s.i.e.k. voor wat betreft de kerk. Er kwam toen een onderscheiding, ja zelfs een zekere scheiding van de kringen van staat en kerk. En in de 19e eeuw ontdekte men zoo, weer tengevolge van den nood, de s.i.e.k. van het gezin, in den schoolstrijd. Telkens weer werd zoo een zijde ontdekt van wat mr G. noemt het universeel-kosmologisch grondprincipe der s.i.e.k.

Van wat hier staat, geloof ik vrijwel geen woord. Wel doet het me aangenaam aan, in de kolommen der „Ned. Gedachten” eens een citaat te zien uit art. 28 der Ned. Geloofsbelijdenis. Maar ik betreur het, dat dit citaat onmiddellijk weer gezet wordt in het raam van de s.i.e.k. Want dat is toch tegen de klaarblijkelijke strekking van art. 28. Daar wordt gezegd, dat „niemand, van wat staat of kwaliteit hij zij, zich behoort op zichzelf te houden, maar dat ze allen schuldig zijn zich bij de ware kerk te voegen”. Ik meen, dat dit art. inhoudt, dat b.v. de politicus-partijleider Schouten schuldig is zich bij de ware kerk te voegen vanwege het gebod van Christus; en dat dat vierkant ingaat tegen wat dr Schouten onlangs zelf in de kolommen verdedigde, dat de partij met de kerkzaken niet te maken had vanwege de soevereiniteit in eigen kring. Doch dit slechts terloops.

Mr G. heeft ten onrechte de ontdekking van het beginsel der s.i.e.k. vastgekoppeld aan kerkstrijd en schoolstrijd. Want de kerken der 16e eeuw beleiden niet de s.i.e.k. der kerk, en ze zeiden in art. 28 niet dat de overheid zich binnen haar eigen kring moest houden, omdat ze met de zaken der kerk niets te maken had; immers, diezelfde kerken kenden ook art. 36. Ze hebben zich niet druk gemaakt over de afbakening der terreinen en de vaststelling der grenzen van kerk en staat. Maar wat ze wel beleiden was dit: iedereen had onvoorwaardelijk te gehoorzamen aan Jezus Christus, ook al zouden personen met macht bekleed dat probeeren te beletten. Men zei niet: de overheid moet blijven in haar „eigen kring”, doch: of de overheid iets zegt in zaken van politiek of daarbuiten, Christus Jezus heeft het oppergezag. De kwestie was niet, waar de overheid bevelen gaat; de groote vraag was wat ze bevelen gaat. Ook wanneer ze „binnen eigen kring” (om het nu maar in de huidige terminologie te zeggen) bevelen gaat tegen het gebod van Christus, gehoorzamen we niet. In de 16e eeuw dacht men er niet aan om den overheidskring af te bakenen, doch men beleed slechts het oppergezag van Christus. En precies zoo stond het in den schoolstrijd. Men zei toen niet: de overheid heeft vanwege de beperktheid van haar eigen kring niet te maken met gezin, opvoeding en onderwijs. Men zei wel: Christus Jezus, die alle gezag heeft in hemel en op aarde, heeft ons geboden onze kinderen in de voorzeide leer te onderwijzen, en we doen dat, ook al tracht de overheid het te verhinderen. Men kan wel in een handomdraai de s.i.e.k. maken tot een grondprincipe, dat de kern van reformatie en schoolstrijd uitmaakte, doch men geeft dan een onzuiver beeld van de historie. De s.i.e.k. was niet in geding, doch de onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan Christus.

5. Bovendien heb ik bezwaar tegen de „kenbron” als ik het zoo noemen mag van de s.i.e.k. Mr G. kent blijkbaar groote waarde toe aan den nood zoowel in den strijd van de 16e als in dien der 19e eeuw. M.a.w. de o m s t a n d i g h e d e n deden de menschen deze scheppingswet ontdekken. Doch niet de omstandigheden brachten het noodige licht, alleen het Woord. Ze hadden in de 16e eeuw den bijbel open, en die zei hun dat ze zich bij de ware kerk moesten voegen, ook al zou de overheid een brandstapel oprichten. En ze hadden in de 19e eeuw weer den bijbel open, en den catechismus en het doopsformulier, en leerden daaruit dat ze hun kinderen Christelijk en godzalg moesten opvoeden en onderwijzen. De nood van het leven openbaart me nooit eenige wet van God; de nood is veelal een struikelblok om den wil Gods te volbrengen. De kerk leerde de wet Gods alleen uit het Woord. Beneden kom ik hierop nog wel terug; want ik meen, dat mr G. dit permanent vergeet, en bezig is zijn geloofsartikelen te ontleenen aan de feiten.

6. En dan de verheerlijking van de s.i.e.k. bij mr G. Hij noemt deze idee o.m. „scheppingswet”, „ons religieus apriori”, „onze geloofsvooronderstelling”, „de greep naar het grondmotief der schepping”, hij spreekt van „leerstuk” en van

¹⁾ Soevereiniteit in eigen kring (Redactie).

„geloofsstuk”. Als mr G. gelijk heeft, ben ik de bestrijding van de s.i.e.k. wel ongeveer de grootste ketter, die vandaag rondloopt. Nu had ik dat alles vanwege het groote gewicht dat mr G. aan de s.i.e.k. hecht, toch wel graag eenigermate bewezen gezien uit den bijbel. Onder dat laatste zet ik een streep, ten spijt van de opmerking van mr G. op het congres, dat het vragen naar teksten een „verouderd standpunt is”. Het stelt me teleur, dat als eenig bewijs voor al de zware termen hierboven afgedrukt mr G. zijn lezers onthaalt op enkele citaten van dr A. Zijlstra. Ik vind dat wel heel erg zwak, en zou bijna vragen: hebt U anders geen bewijzen? U zegt wel een en ander over de beteekenis der Heilige Schrift, waarop ik nog terug kom; maar ik vond daar niets, waaruit me zou kunnen blijken dat de s.i.e.k. is een geloofsstuk, hét grondmotief der schepping, i.e.w. iets dat onze God mij te gelooven beveelt.

Wat dr Zijlstra betreft, U mag het wel weten: ik schat hem zeer hoog. Dat beteekent echter niet, dat ik me aan zijn woorden of artikelen gebonden acht; hij zou het zelf niet eens willen. Want hij onderschrijft met mij art. 7 der confessie, dat U en hem en mij gelijkelijk het gebod voorhoudt, om „geener menschen geschriften (dus de publicaties van dr Z. inclusie) gelijk te stellen met de Goddelijke Schrifturen”. Ook wil ik U wel biechten: ik ken die artikelen van dr Z. niet; ik heb niet alles gelezen, en ik schaam me daarvoor niet; mijn dagen zijn niet langer dan de Uwe. Wel wil ik letten op de jaartallen die U me noemt voor Zijlstra's publicaties: 1936—7. Ik geloof, dat daarmee rekening dient te worden gehouden. Het is n.l. voor mij zeer de vraag, of dr Z. vandaag nog precies zoo zou schrijven, als hij toen deed. Dat beteekent helemaal niet, dat ik dr Z. beschouw als een draaijend. Hij heeft toen veel waardeerende woorden gehad voor het werk van Kuypers; ik zou vandaag bereid zijn tot eenzelfde waardeering misschien. Hij en ik eeren Kuypers als een groote figuur in de reformatische worsteling van de vorige eeuw. Hij en ik staan echter ook naast elkaar in het afwijzen van de critiekloze aanvaarding van Kuypers. Vooral vandaag! Want sinds 1936 is heel wat gepasseerd; men heeft op bepaalde punten Kuypers' ideeën gecanoniseerd, (Gem. gratie), en elders heeft men ze stilzwijgend ten grondslag gelegd aan allerlei concepties. Vandaag zijn het naar mijn vaste overtuiging juist de verkeerde elementen in Kuypers' denkbeelden, die in kerk en politiek de overhand gaan krijgen. Daarom zal dr Z. het ongetwijfeld met me eens zijn om thans te zeggen: voorzichtig met een beroep op Kuypers!

En precies zoo staat het met Zijlstra's waardeering voor het werk van Vollenhoven en Dooyeweerd. Hij en ik zijn gegrepen geweest door hun accentueren van de centrale plaats van het hart, door vele mooie onderscheidingen door hun poging om een Calvinistische wijsbegeerte te geven. Daarom zijn we dan ook allebei met vele anderen op de ketting gesprongen, toen in 1936 de Geref. kerken den aanval begonnen op hun werk. Maar daarom zijn hij en ik ook hevig teleurgesteld geweest over hun houding, toen het in '44 bittere ernst ging worden. In '36 streeden we gemeenschappelijk met de mannen van de Calv. wijsbegeerte tegen de hiërarchie, die zich begon te vertoonen en zich ook dreigend keerde tegen die wijsbegeerte. Maar in '44 bleven ze tenslotte werkeloos toezien, toen hun verdieders van die hiërarchie 't slachtoffer werden. En onze oogen voor de gevaren der Calv. wijsbegeerte zijn open gegaan, toen we zagen hoe zij belijdenis en kerk relativerden. Zelf zou ik in die jaren ook heel wat goeds van de Calv. wijsbegeerte hebben gezegd, en dankbaar gebruik gemaakt hebben van veel elementen uit hun theorie inzake de s.i.e.k. Doch sindsdien is er heel wat veranderd. Ik zeg niet, dat die wijsbegeerte veranderd is; maar wel, dat we pas naderhand scherp de gevaren ervan zijn gaan zien. Zonder dat ik met dr Z. gesproken heb, durf ik U de verzekering geven, dat hij over de conceptie van Vollenhoven-Dooyeweerd inzake de s.i.e.k. toen nooit zooveel goeds zou hebben gezegd, als hij had kunnen vermoeden, dat de consequentie was een beperking van de belijdenis tot het terrein der kerk, en een totale verfilosofering van het leerstuk der kerk (vgl. mijn opmerkingen voor enkele weken aan het adres van drs Van Dijk).

7. Trouwens, op het punt dat tusschen U en mij in geding is — de kwestie van den „open bijbel” om het zoo maar even te zeggen — staat dr Z. naast mij, blijkens de door U aangehaalde citaten. Want U suggereert wel, dat ik eigenlijk de volheid van al Gods werken vergeet ten behoeve van de faculteit der theologie, en het onderzoek der tijdelijke werkelijkheid zou vergeten. U wilt, dat wij zullen letten op de wereld, waarover de Schrift het centrale licht verspreidt, en in die wereld zullen naspeuren de orde der dingen die God gemaakt heeft, en daarom waarschuwt U tegen het gevaar van theologisch imperialisme. De kwestie ligt evenwel anders, en U kon dat ook weten. Ik heb in mijn critiek eerlijk gezegd, dat ik van wat ik noemde de technische zijde van het vraagstuk geen verstand had en me tot een oordeel daarover niet bevoegd achtte. Ik heb helemaal geen bezwaar tegen het onderzoek van sociale vragen en economische kwesties, tegen het onderzoek der tijdelijke werkelijkheid; mijn bezwaar was slechts, dat dat onderzoek plaats had met den bijbel dicht. Nu speelt U wel dr Z. tegen mij uit als paladij van Uw stand-

eft, ben ik de grootste k dat alles n de s.l.e.k. ezen gezien zet ik een r G. op het „verouderd s eenig be- gedrukt mr van dhr A. n zou bijna egt wel een hrikt, waar- niets, waar- een geloofs- w. iets dat l weten: ik er niet, dat nden acht; nderschrift n mij geli- enchen ge- incluis) ge- n“. Ook wil van dhr Z. n me daar- an de Uwe. l me noemt geloof, dat den. Het is andaag nog . Dat betee- ouw als een ide woorden vandaag be- hien. Hij en de reforma- v. Hij en ik lizen van de ral van- gepasseerd; ideeën ge- men ze stil- l concepties. ing juist de lden, die in gen. Daarom ens zijn om n beroep op

punt. Maar in een door U aangehaald citaat zegt dhr Z. zelf: „de term Schriftuurlijk wil zeggen, dat bij het onderzoek van het werk Gods voortdurend nauwlettend wordt rekening gehouden met de Heilige Schrift en dat in die mate, dat het op de Schrift steunt“. Dit citaat keert zich tegen Uw rapport, en staat achter mijn critiek daarop. Want in het rapport is geen moment aan den door dhr Z. geformuleerden eisch voor Schriftuurlijk onderzoek van het werk Gods voldaan.

8. Ondertusschen kwam er bitter weinig terecht van het punt dat U aan de orde stelde, of n.l. de s.l.e.k. een Schriftuurlijk beginsel was, ja dan neen?

U zou het aan de Schriften toetsen. Maar U gaf slechts een brokje historie uit de 16e en 19e eeuw, en voor de rest veel citaten van dhr Z. Maar van bewijs uit de Schriften kwam niets. De Schrift biedt U blijkbaar slechts een „innerlijk grondmotief“, dat U aangrijpt „in het religieuze centrum van Uw bestaan“. Maar dat geloofstuk van de s.l.e.k. kon U toch blijkbaar nergens in de Schrift vinden. Het is een visie, die U, als Christen, tenslotte niet aan de Schrift, doch aan de werkelijkheid ontleend. En U mag dan met eenige zwier verze- keren, dat mijn bezwaar, dat „de Commissie geen po- ging deed om het licht der Schrift op te vangen“ door U is gewogen en te licht bevonden, mijn bezwaar blijft gehandhaafd. De Schriften bleven in het rapport ge- sloten, en nu opnieuw in Uw verdediging van dat rap- port. U hebt het beginsel der s.l.e.k. niet aan de Schrift getoetst, alleen maar aan Uw eigen recon- structie der historie, en aan wat citaten van dhr Zijl- stra. Om het maar ronduit te zeggen: U kwam aan het wegen van mijn bezwaar niet eens toe; U maakte zich ervan af. Als U na zoo'n zwak betoogje maar haastig concludeert: „te licht bevonden“, en op het congres met nadruk verklaart van uw eigen rapport dat het goed is, nu dan gun ik U dat plezier, doch het maakt op mij niet den minsten indruk. Uw rede- neering is misschien niet onhandig, maar ik vraag toch argumenten. B. HOLWERDA.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN

emigratie naar Amerika en Canada.

Het is mij niet mogelijk al de brieven, die mij in verband met dit onderwerp geworden, persoonlijk te beantwoorden. Laat ik mogen volstaan met langs de- zen weg de toezegging te doen, dat getracht zal wor- den, in een nader bekend te maken vergadering con- tact te leggen tusschen hen, die daarin belangstellen en onze amerikaansche broeders. U hoort dus nader van mij hierover.

Intmiddels kreeg ik, juist voor dit stuk naar de pers ging, bericht van ds Joh. D. de Jong uit Grand Ra- pids, dat hij met een anderen predikant uit de Prot. Ref. Churches, afgevaardigd werd naar Canada om daar contacten te zoeken met emigranten uit Neder- land.

Bovendien zond hij mij een brochure, zoo juist ver- schenen en door hem geschreven (in de nederlandsche taal) op verzoek van de Zendingcommissie der Prot. Ref. Churches van Amerika, speciaal voor hen die gaan emigreeren of geëmigreerd zijn naar Canada of Amerika. Deze brochure is zeer oriënterend aan- gaande het kerkelijk leven in Amerika en ik kan niet beter doen dan ieder, die daar belang bij heeft, het advies te geven deze brochure aan te vragen (zij wordt gratis beschikbaar gesteld). Het adres is: „PROTES- TANT REFORMED MISSION BOARD, Postoffice Box 562, Grand Rapids, Michigan U.S.A.“

Mochten er zijn, die persoonlijk contact wenschen met de broeders, die aangewezen werden namens de Prot. Ref. Churches om met emigranten in Amerika of Canada in verbinding te komen, dan kunnen zij zich wenden tot: REV. J. D. DE JONG, 1304 MAUDE AVE. N. E., GRAND RAPIDS, Mich. U.S.A.

VAN SPRONSEN.

BOEKBESPREKING

Christus, de Helland. Samengesteld onder redactie van dr F. W. Grosheide, Kampen. — J. H. Kok N.V., 1948.

Een verzamelwerk, dat „grootsch opgezet“ genoemd wordt, en de bedoeling heeft „de Christologie“ (let op dit woord) in den ruimsten zin van het woord te behandelen. „Alle gegevens“ der Schrift omtrent Christus, en verder „alles“ (!) wat in den loop der eeuwen over Hem gedacht en gedicht is in theologie en wijsbegeerte, literatuur en kunst, en dan ook nog „hoe de reacties waren op den persoon van Jezus Christus bij zijn tijdgenooten (!) en in den modernen tijd en „de verschillende werelden“, heet erin verza-

meld. „Een universeel Christus-boek“. Rustend op wetenschappelijke grondslagen, maar voor breederen kring geschikt. Standaardwerk van geheel eenige waarde.

Dit zijn aanhalingen uit een officiële aankondiging. Ik weet niet, in hoeverre de redacteur daarvoor aan- sprakelijk is, of een medewerker. Aankondigingen als deze gaan vaak buiten de schrijvers om. Hoe het zij, hier is zoo veel beloofd, dat wie iets van de kwesties afweet zich afvraagt: hoeveel deelen, hoeveel men- schen, hoeveel jaren, welke mannen, hoeveel tonnen zijn voor dit werk noodig geweest? En dan krijgt men 477 bladzijden, met 17 illustraties, en geen register. De inhoud:

„De Profetie“ (dr G. Ch. Aalders); „In de wereld gezonden“ (dr P. G. Kunst); „Christus in de brie- ven“ (dr F. W. Grosheide); „De strijd om het dog- ma“ (dr A. D. R. Polman); „Het Koningschap van Christus“ (dr K. Dijk); „Jezus Christus en de mo- derne tijd“ (dr G. Brillenburg Wurth); „Christus en de wereld van het Oosten“ (dr J. H. Bavinck); „Christus in de schilder- en beeldhouwkunst“ (Roel- land Koning); „Christus in de literatuur“ (dr H. Smilde); „Christus in de muziek“ (dr J. Waterink en J. van Gennep); „Christus in de apocriefe Evan- geliën en brieven“ (dr N. J. Hommes); „De Chris- tologie in de mystiek en de filosofie“ (dr S. O. Los); „Christus en de psychologie“ (dr J. Wate- rink); „Christus en zijn tijdgenooten“ (dr R. Schip- pers); „Losse uitspraken over Christus“ (A. G. Barkey Wolf).

Ik doe geen mensch en geen reputatie te kort, als ik verklaar: dit kan niet zijn, wat in de circulaire beloofd is.

Misschien dan iets goeds, b.v. voor studie, ook afgezien van de circulaire?

Tot mijn spijt kan ik voor studie-doelinden dit werk niet aanraden. Het zou wel heel bar zijn als er niet heel veel goeds in stond. Dat is dan ook onge- twijfeld wel het geval. Aan meer dan één medewerker een eeresaluut. Maar „onze menschen“ hebben ge- lukkig weer het oog leeren openen voor vraagpunten van essentieel belang. Ze laten zich niet meer „in slaap cadansen“. En op de vragen, die zij hebben le- ren stellen, krijgen ze of geen, of een verkeerd ant- woord. En van de wetenschappelijke fundeering komt in de door ons bedoelde gevallen niets.

We zwijgen nu maar over de collectie losse uit- spraken, bijeengelezen door dhr Barkey Wolf, zonder duidelijk aangegeven vindplaats, met oncontroleer- bare en soms onjuiste vertaling, vermenging van rijp en onrijp, waar en vals, op de kardinale punten son- der inleiding, die echter ontbreekt, onverstaanbaar, en eindigend met twee auteurs niet uit de arbeiders- wereld, al heeten de citaten daaruit genomen. Seri- euzer werk bedoelt in de theologische verhan- delingen gegeven te worden: het zou immers gaan over de christo-logie?

Welnu, bij alle waardeering voor het vele goede (hoewel bij deze theologen nergens verrassende) dat hier geboden wordt, doch dat meerendeel reeds over- bekend was, mogen wij niet verzwijgen dat hun werk voor ons onbruikbaar is op de punten, die in geding gebracht zijn.

Wat Aalders zegt, b.v. over de „typen“ van den Messias, is niet juist en niet op de hoogte van wat op dit punt van dieper denken gepubliceerde vrucht is. Het is bovendien sterk aphoristisch.

Wat Kunst geeft is als overzicht der „heilige ge- schiedenis“ te kort en daarom niet verder brengend. Met Grosheide's opvatting van den technischen term „in Christus“ (volgens hem valt hier de „nadruk op het in Hem rusten“) kunnen we ons niet ver- eenigen, en de kwestie is weder van actueel belang. Als Polman beweert, dat in den klassieken strijd om het christologisch dogma „de term „onpersoonlijke menselijke natuur“ weinig gebezigd wordt“, dan achten wij deze poging om het rumoer, dat Hepp- Kuiper in dezen hebben gemaakt, en ook de onrijpe oekase van Waterink-Grosheide inzake het „gerefor- meerd belijden“ in dezen met den mantel der kame- raadschap te bedekken, nog te zeer wereldsch: want er wordt in de geciteerde woorden nog te veel ver- goelikt te hunner bescherming. En wat door anderen tegenover genoemde heeren is verdedigd en vastge- legd, dat wordt door Polman kalmpjes doodgezwegen (145) of — op de besproken manier — zoo'n beetje weggeredeneerd. Polman kan niet dankbaar zijn. Ter- wijl voorts de onderscheiding van „twee naturen in“ dan wel „tot“ één Persoon vereenigd, in den nevel blijft hangen.

Als Dijk ons komt vertellen, dat Barth de gerefor- meerde opvatting van Christus' Koningschap „niet geheel“ vasthoudt, dan zeggen we: ach so! Niet veel meer wil ons over de lippen, als hij van tweeërlei „macht“ van Christus overspringt op tweeërlei „rijk“, waarvan het ééne „ondergeschikt“ is aan het andere, hoewel ze geen oogenblik van el- kaar mogen worden gescheiden, en hoewel met het ondergeschikte „regiment“ (of „rijk“) bedoeld wordt het regiment in de kerk en over zijn gemeente maar ook op elk „terrein“ dat Hij op- eischert voor Zich en waar zijn Rijk nog zal moe- ten komen. En schémieren gaat het ons, als we Dijk hooren spreken over de „algemeene genade“. Van de twee-terreinen-leer neemt hij afscheid, — we hebben toch al iets bereikt. Maar verder heeft „men“ in Dijk's omgeving het nog niet willen brengen, en

dus gaat Dijk ook niet verder. De algemeene genade wordt door hem bewezen met de algemeene genade: „Gods genade“, zegt hij, „is in wezen één“ (wat ik ook vind), en nu „functioneert ze anders in de wedergeboorte van den zondaar dan in den zon- neschijn en den regen, in de rijpende korenaar en de bloeiende bloem, in de denkkraft van den geleerde en de schoonheidsontroering (pas nu op) van den kunstenaar, aldus de redeneering. De kwestie der tweeërlei genade is dus afgedaan met ver- wijzing naar de functie der in wezen ééne genade. Ik weet niet, wat functie van gena- de is, als ik, wat hier toch noodig is, goed nadenk. Maar ik begrijp er dit van, dat ik nu op Dijk's gezag óók van algemeenen en bizonderen toorn spreken moet, en van algemeene en bizondere wijsheid, en van algemeene en bizondere rechtvaardigheid, en van al- gemeenen en bizonderen haat, en van algemeene en bizondere voorzienigheid; want de functie is hier telkens weer anders dan ginds. Tenminste, als Dijk ter zake spreekt. Hij leidt alles af uit de „twee- soortige werking“ der in wezen ééne genade. Van beide genaden (want de auteur telt er toch twee, ondanks zijn verzekering van „in wezen één“) verzekert hij dat Christus de Middelaar is. Hij is dus Middelaar der progressieve continueering, begrijp ik; Middelaar der con- tinueering van de mogelijkheid van slachtoffers der wraak. Dat wordt een vreemde, een nieuwe theologie; nieuw modernisme, wijl nieuwe uitholling van het begrip „middelaar“. Het woord „uitholling“ is in de omgeving van Dijk niet onbekend. Het moo- ste van alles is dan, dat de auteur, die nu eenmaal met instemming gelezen heeft, dat Christus' regnum potentiae (machtsregering) ondergeschikt is aan het regnum gratiae (genaderegering), en „regnum“ door „rijk“ vertaald heeft (een inter-regnum wordt zeker een tusschen-rijk?), nu niet meer terug kan, en des- wege komt verzekeren, dat Christus' machtsrijk onderworpen is aan zijn rijk van (ook) al- gemeene genade. De V.U. kan nu weer een dissertatie creëren over deze nieuwste Kuiper-ver- haspeling in den vorm eener Kuiper-bescherming. Een nieuwe reddingspoging voor een verloren zaak. De algemeene genade zet dan volgens Dijk levens- akkers in bloei. En op elk terrein waar dat ge- beurt (waar is dat niet het geval?) heerscht Chris- tus als Middelaar. De visschen schieten dus kuit niet zonder het kruis? Ja, ja, wat is dat: „niet zon- der“? Weer een dissertatie op komst.

Dat Bavinck ons niet kan bevredigen zal wel nie- mand verwonderen. Als hij Gandhi beziet, bewondert hij het in hem, dat hij aan de harten van eenvoudige koelies onbegrensde machten van zedelijke energie heeft weten te ontlokken; hij wist hen n.l. te bewegen om moreel ongehoorzaam te zijn tegen kennelijk on- rechtvaardige gouvernementebepalingen (dat was hun satya Graha). Ze verdroegen vervolging zonder on- trouw te worden aan hun beginsel. Jammer, dat Ba- vinck in 1944 vlak in zijn buurt geen Gandhi-koelies heeft kunnen ontdekken in de satya Graha naar art. 31 K.O.: hij is altijd wat myoop geweest. Gandhi be- lijdt doelbewust het Hindoeïsme — en Bavinck noemt hem „zoeker“. En hij meent, dat de oostersche opvat- ting der geschiedenis als cyclisch proces van eeuwi- gen terugkeer opkomt uit „kosmisme“, d.l. „staren op de orde in den kosmos“. Ik noem het anders.

Als eindelijk Waterink ons komt verzekeren, dat Christus kan noch mag „betrokken worden“ in de relaties en bepalingen waarnaar wij het karak- ter van een mensch beschrijven, dan ben ik geneigd, hem gelijk te geven voor wat zijn bedoeling be- treft; ik weet alleen niet hoe ik met dat „niet be- trokken mogen of kunnen worden“ aan moet. Heeft Christus' ambtsbewustzijn niet re- latie- en bepaling-werkend gewerkt, ook onder invloed van zijn kennis van de Schriften, sprekend over „den“ Messias? Een vraag, die te meer op haar plaats is, waar de auteur van de tegenstelling van „verklaren“ en „verstaan“ gebruik wil maken, hoe dan ook. En waar hij nog altijd de hierboven gereleveerde verklar- ing omtrent het „belijden“ der onpersoonlijke men- schelijke natuur van Christus (precies weet ik de re- dactie niet meer) op zijn naam heeft staan, een tikje verzeend met Grosheide, in dezen.

We eindigen. We schreven deze aankondiging niet met genoegen, en hopen dat die auteurs, die beter of althans niet zoo betwistbaar werk leverden, door ons zich niet miskend zullen achten. Het nadeel van het schrijven in verzamelwerken is nu eenmaal, dat de één den ander „ophaalt“, dan wel in de schaduw helpt zetten. Wij voelden ons verplicht, te vragen of voor „onze menschen“ dit boek als studiewerk kan wor- den aanbevolen. Om die vraag, die ons zeker gesteld wordt, te beantwoorden, moesten wij wel doen uitkomen dat 't op die punten, die toch eindelijk maar eens als beteekenisvol moeten worden aangemerkt, ons moest teleurstellen: de auteurs in meerderheid hebben zelf zich verwijderd van bevoegde krachten die zij niet anders dan tot hun schade kunnen mis- sen. Het werk is een typisch symptoom der verarming, die 't gevolg is van het sectarisme van 1944. 't Is immers in zijn behandeling der grond- vragen een duidelijke neerslag van de groeps-men- taliteit, waar zijn samensteller zich niet boven uit heeft kunnen werken, en die in 1944 hem zelf heeft verla- gen tot zijn blijvende schade en schande. K. S.